Natuurklanken

juli - augustus - september 2020 nummer 3

KNNV
vereniging voor veldbiologie

Epe-Heerde

Adressen

Bestuur

Voorzitter	Freddy Brugmans voorzitter@epe-heerde.knnv.nl
Secretaris	Yvonne Zeegers secretaris@epe-heerde.knnv.nl
Penningm.	Ron Roovers penningmeester@epe-heerde.knnv.nl
Algemeen lid contactpersoon	Wim Oosterloo natuurbescherming
Algemeen lid	Jenneke Kamphuis

Ledenadministratie

Chris Drevijn	ledenadministratie@ epe-heerde.knnv.nl

Website

landelijk	www.knnv.nl
afdeling	www.knnv.nl/epe-heerde
Webmaster	Herman Snoek info@epe-heerde.knnv.nl

Contactpersonen werkgroepen

Planten	Egbert de Boer
Paddenstoelen	Herman Snoek
Insecten	Gerard Plat
Geologie en Landschap	Tjada Amsterdam
Mossen	Mariet van Gelder
Vogels	zie website www.knnv.nl/epe-heerde
Zoogdieren	Frans Bosch

Evenementencommissie

Margriet Maan

Natuurpadcommissie

Tjada Amsterdam, Margriet Maan

Tuinambassadeur

Elly ter Stege
Vacature

Colofon

Over Natuurklanken

Natuurklanken is het afdelingsblad van de Koninklijke Vereniging voor Veldbiologie (KNNV) afdeling Epe-Heerde. Het wordt verspreid onder de leden en verschijnt vier maal per jaar.
De vereniging heeft als doel:
• het vermeerderen van de kennis van de natuur in de ruimste zin van het woord en het verbreiden van deze kennis;
• het aankweken van de belangstelling voor en liefde tot de natuur, in de eerste plaats onder haar leden doch ook buiten de vereniging;
• het bijdragen aan de natuur- en landschapsbescherming; in het bijzonder in Nederland doch ook daarbuiten.

Redactie en digitale kopij

Mariet van Gelder
Lita Keuskamp, Joke van Litsenburg
Kopij naar: redactie.knnv.eh@outlook.com
Sluitingsdatum kopij volgende Natuurklanken:
1 september 2020.
Foto's graag in hoge resolutie en apart aanleveren.

Coördinatie bezorging

Wim en Paula Bijlsma

Contributie en lidmaatschap

Leden € 27,50 per jaar
Huisgenootleden € 11,- per jaar
Leden van andere KNNV afdelingen € 10,- per jaar
Contributie betalingen steeds vóór 1 maart naar:
Rabobank IBAN: NL69RABO0101.219.865 t.n.v. penningmeester KNNV afd. Epe-Heerde, Weteringdijk 47, 8166 KS Emst
Indien u het lidmaatschap wilt beëindigen dan dient dit schriftelijk te gebeuren vóór 1 november voorafgaand aan het nieuwe lidmaatschapsjaar.
Graag opzeggingen, adreswijzigingen enz. berichten aan de ledenadministratie.

contributieverhoging

m.i.v. **2021** wordt de contributie verhoogd met € 2,50 voor leden en € 1,50 voor huisgenootleden

Inhoud

Stuurpraat	4
Waarneming Klaverzuring	4
Van de Redactie	4
Vervolg project “ledemmer”	5
Stand van de Oeverzwaluwen	6
Heerderweg	9
Een steen van grote diepte	10
Waarnemingen	11
Oranje klodders op de jeneverbesstruik	12
IVN Natuurgidsen-opleiding 2019-2020	14
Plantenwerkgroep in coronatijd	16
Een vampier in het water:de rivierprik in de Grift	18
Waarneming	18
Waarnemingen	19

Foto voorpagina

Koninginnepage, tuin Sprengenweg Heerde
Foto: Mariet van Gelder

Rectificatie

De foto van Gerrit Jan van Dijk op de voorpagina van de vorige Natuurklanken moet als onderschrift hebben: Torenvalk en mannetje *Steppekiekendief* ►concurrentie om de veldmuis

Tekst en foto achterpagina

Titel: het vertrek van de mier
Tekstschrijver: Toon Tellegen

Oeverzwaluwen, landschapszone 17 mei 2020
Foto: Gerjan Petter

Stuurpraat

Toen ik in mijn eerste stuurpraat als voorzitter schreef dat we een boeiende en spannende tijd tegemoet gaan, kon ik niet bevroeden hoe ingrijpend een virus alles zou veranderen. Het Coronavirus sloeg hard toe, ook bij ons. Ik condoleer iedereen die naasten heeft verloren en wens alle door ziekte getroffenen ook langs deze weg van harte beterschap toe.
Het bestuur moest helaas vrijwel alle activiteiten van KNNV Epe-Heerde tot 1 juni 2020 afgelasten.
Naast hoogstnoodzakelijke activiteiten zijn er nu nog wel individuele inventarisaties en delen we op enthousiaste wijze prachtige foto's via de nieuwe rubriek Natuurweetjes op de website. Ribbelboktor, Sleutelbloem, Tapuit, van alles komt voorbij. Geweldig!
Onze website blijft voorlopig een grote rol spelen, want ook na 1 juni gelden er ondanks versoepelingen nog veel beperkingen. Onder ons zijn bovendien veel kwetsbare mensen. We volgen uiteraard het Coronabeleid van de overheid en de landelijke KNNV-richtlijnen. Kijk op de website voor de meest actuele informatie en bestuursbesluiten.
Ik had beloofd om terug te komen op het reilen en zeilen van de KNNV. Het goede nieuws is dat een visiegroep, van landelijk bestuur en afdelingen samen, nadenkt over onze strategie. Het slechte nieuws is dat veel afdelingen een nogal moeizaam bestaan leiden en dat het bestuur van de landelijke beleidsraad is afgetreden vanwege verschil van inzicht met de KNNV-voorzitter.
Ik neem deel aan de landelijke visiegroep en zie voor de KNNV veel kansen als we uitgaan van onze sterktes én de bedreigingen van de natuur.
Natuurbescherming is hard nodig, want de biodiversiteit holt achteruit. Zoals Trouw onlangs schreef: door natuurversnippering, stikstofuitstoot en steeds giftigere insecticiden wordt 90% van de leefgebieden en 70% van de planten en dieren bedreigd.
De KNNV kan nadrukkelijker met andere organisaties samenwerken op het gebied van natuurbescherming. Dit geldt lokaal, regionaal, landelijk en ook Europees, als lid van de IUCN. Al decennia wordt er in Nederland over natuurbescherming gediscussieerd vanuit 3 visies:

1) natuurbehoud (zoals Naardermeer) en instandhouding van oud cultuurlandschap
2) natuurontwikkeling, met waar mogelijk zelfregulering (zoals Oostvaardersplassen)
3) natuurgebruik, mede uitgaande van recreatieve en agrarische functionaliteit

Noodzakelijk is volgens mij bezinning op de ethiek van uiteenlopende zienswijzen en gedragingen. Wat zien wij als natuur?
Waarom vinden we deze natuur belangrijk (en andere natuur niet)? Dragen wij door ons ontdekken en beleven bij aan een welgefundeerde wijze van beschermen? Onder welke voorwaarden is er sprake van duurzamer natuurgebruik?
Laat vooral jouw kijk hierop weten. Misschien starten we ook een rubriek Natuurvisies.

Freddy Brugmans

Waarneming

Van Loes Schouten kregen we deze foto binnen. Het is een Witte klaverzuring die te vinden is in vochtige bossen , deze komt echter spontaan op in haar tuin!

Van de Redactie

Normaliter zouden hier de programma's staan van de verschillende werkgroepen samen met het algemeen programma. Gezien alle maatregelen vanwege Covid-19 hebben we besloten om deze keer daar van af te zien.
Kijk voor recente informatie op de website www.knnv.nl/epe-heerde
Gelukkig waren er voldoende inzendingen van interessante artikelen en fraaie foto's waarmee we dan ook deze edititie weer hebben kunnen vullen.
Voor inzendingen graag het volgende e-mail adres gebruiken:
redactie.knnv.eh@outlook.com, zodat ook bij afwezigheid van één van de redactieleden de inzendingen kunnen worden verwerkt.

Vervolg project "ledemmer"

Het is Gerard gelukt om vier mensen enthousiast te maken voor het ledemmer-project.
Wietske van Apeldoorn, Frans Bosch, Carolien Londerman en ondergetekende doen mee.
Inmiddels heb ik de emmer uitgeprobeerd in week 21. Het is een heel eenvoudige manier om nachtvlinders te leren kennen. Je zet 's avonds de emmer op een geschikte plek en de volgende ochtend kun je in alle rust de vlinders bekijken en foto's nemen. In de emmer staan eierdozen waarop de vlinder gaat zitten en doorgaans tot het weer donker wordt blijft zitten. Voorzichtig kun je de dozen uit de emmer halen. Sporadisch vliegt er wel eens één weg. Ik heb gezorgd voor extra eierdozen, zodat ik 's avonds voor het donker wordt de emmer weer klaar kan zetten. Dit om struikelpartijen in het donker te voorkomen.
Na mij heeft Wietske de emmer gebruikt en gezien haar enthousiaste mails is het project voor haar nu al geslaagd. Ook haar kleinkinderen genieten ervan. Samen hebben zij de Dennenpijlstaart op naam gebracht.

Dennenpijlstaart Foto: Wietske van Apeldoorn

In de week waarin de emmer bij mij stond waren de nachten koud met veel noordoostelijke wind.
Niet zo aantrekkelijk voor de vlinders. Kennelijk wel voor de meikevers, er zaten zelfs een keer 7 exemplaren in de emmer.
Toch heb ik 10 verschillende soorten macrovlinders gehad. Het is door de structuur van de eierdozen wat lastig om mooie foto's van vlinders te maken. Het belangrijkste is dat je ze op naam kunt brengen. Een goede vlindergids of Waarnemingen.nl kunnen je helpen.

Meikever

Koperuil

Vogelwiekje

Op de foto's zie je 2 soorten die makkelijk op naam te brengen zijn. Het Vogelwiekje is niet zo algemeen, het komt vooral voor op de zandgronden en in de duinen.

Mariet van Gelder

Stand van de oeverzwaluwen

Inleiding

In dit verslag is informatie opgenomen van de oeverzwaluw kolonies in het werkgebied van de KNNV vogelwerkgroep Epe-Heerde.

Evenals voorgaande jaren is aan de **oeverzwaluwwand ter hoogte van de Werverdijk** op 23 april door vier leden van de vogelwerkgroep onderhoud gepleegd. Het onderhoud bestaat uit het maaien van oud riet en het vullen van de nestgaten met een mengsel van zand en zavel. Tevens is op 29 april door vijf leden van de vogelwerkgroep aan de **oeverzwaluwwand in de landschapszone ten noorden van de Breeweg** onderhoud gepleegd. Deze oeverzwaluwwand is in onderhoud bij het waterschap Vallei en Veluwe, maar de aannemer had de nestpijpen dicht gestopt met leem.
Tijdens een veldbezoek voor de inventarisatie van de landschapszone op 24 april probeerden oeverzwaluwen nestholten in de leem uit te krabben, wat niet lukte. Na overleg met Sjaak van den Bosch van het waterschap is een sleutel van het hek geregeld en konden wij op 29 april de nestpijpen ontdoen van de leem en vullen met een mengsel van zand en zavel. Op 30 april waren de eerste oeverzwaluwen al actief met het uitkrabben van nestholten. Deze éénmalige actie van de vogelwerkgroep was net op tijd om de oeverzwaluwen in de landschapszone aan een nestlocatie te helpen

Inventarisatie resultaten:

De oeverzwaluw kolonie in Werven is er sinds 2002. En in 2003 zijn drie broedsels succesvol geweest. Na 2003 zijn de aantallen toegenomen en vervolgens ook weer afgenomen. De laatste jaren is er een sterk wisselend verloop in de aantallen oeverzwaluwen die gebruik hebben gemaakt van deze oeverzwaluwwand. Wij vermoeden dat het wisselend gebruik mede te maken heeft met een ruimer aanbod in de omgeving van geschikte nestgelegenheid. Tijdens de aanleg van de hoogwatergeul Veessen-Wapenveld waren er meerdere tijdelijke zanddepots waar zich kleine kolonies vestigden. In 2018 is een nieuwe oeverzwaluwwand gerealiseerd in de landschapszone met 140 nestpijpen.
Ook in de **Welsumerwaarden** is sinds enkele jaren een grote kolonie gevestigd. Wellicht dat een ruimer aanbod van nestlocaties in de omgeving ertoe heeft geleid dat de oeverzwaluwwand ter hoogte van de Werverdijk minder aantrekkelijk is voor oeverzwaluwen.

Onderhoud oeverzwaluwwand Werverdijk

Onderhoud Oeverzwaluwwand Werverdijk

Onderhoud oeverzwaluwwand landschapszone

De oeverzwaluwwand in de landschapszone werd in 2019 voor het eerst door oeverzwaluwen bezet met 58 broedparen. Bij elkaar opgeteld hebben 80 broedparen in 2019 gebruik gemaakt van de twee broedwanden. Sinds 2013 is in de Welsumerwaarden een oeverzwaluw kolonie aanwezig.

Sinds de steenbestorting in het kader van het plan Ouverture door Rijkswaterstaat is verwijderd, kalft een gedeelte van de oeverwal periodiek tijdens hoog water in de IJssel af. Hierdoor ontstaat een stijlwandje dat geschikt is als nestelplaats voor Oeverzwaluwen.
Sinds 2012 heeft **maatschap Hassink een gronddepot** waar jaarlijks Oeverzwaluwen een kolonie vestigen. Het gronddepot is ontstaan na de realisatie van nevengeulen in de Welsumerwaarden. Na 2017 is het gronddepot kleiner geworden door afvoer van klei en is het aantal broedparen afgenomen.

Oeverzwaluwenkolonie Welsummerwaarden

Database SOVON

De informatie over de tellingen van kolonievogels in het werkgebied van de vogelwerkgroep is opgeslagen in de database van SOVON. De telgegevens zijn beschikbaar voor de tellers die een code hebben om informatie in te voeren of informatie van de tellingen te gebruiken voor publicaties.

Vooruitblik 2020 (medio mei)

Kolonie Werven: het lijkt erop dat de kolonie niet bezet zal worden;

Kolonie landschapszone: opname datum 18 mei: 53 paar;

Kolonie Welsumerwaarden: opname 18 mei: 115 paar;

Kolonie IJsseldijk Oene: 24 paar

Nestholte in oeverzwaluwwand

Dank
Met dank aan werkgroep leden: Henk van Gelder, Matthijs Bootsma, Bauke Terpstra, Frans Bosch en Gerjan Petter

Adrie Hottinga

Oeverzwaluwkolonie IJsseldijk Oene

Naschrift:

In de oeverzwaluwwand landschapszone waren medio juni 47 nestholten bezet, 27 nesten waren verlaten door de akkerdistels *(zie foto)* die bezit hebben genomen van de nestholten. Ik heb vorige week de distels verwijderd en ben benieuwd of er nieuwe vestigingen zullen volgen.
De oeverzwaluwwand in Werven is sinds twee weken bevolkt met 49 paren.

Adrie Hottinga

Heerderweg

Toen ik afgelopen week over de Heerderweg fietste deed het me goed om te zien hoe groen de weg gebleven is en hoe veilig deze nu is voor fietsers.
Toen na het voorgenomen besluit van de Provincie, Vereniging Milieuzorg Epe en de KNNV op 31 augustus 2015 bezwaar aantekenden tegen de plannen is er veel gebeurd. Er zijn inspraakbijeenkomsten georganiseerd, Vereniging Mooi Epe is eind 2015 opgericht en heeft voor het vervolg gezorgd waarna een lange periode van overleg en bezwaren is gevolgd.
Er zijn veel minder bomen gekapt dan oorspronkelijk gepland, natuur is waar mogelijk gespaard en de verkeerssituatie is veiliger geworden met een breder fietspad en op de weg geldt grotendeels max. 60 km/uur.
Goed dat we bij de start van deze actie een rol hebben vervuld.
Hierbij enkele foto's van de weg half mei.

Herman Snoek

► Natuurbescherming
zie ook de website www.knnv.nl/afdeling-epe-heerde/natuurbescherming voor meer informatie over diverse acties en activiteiten van natuurbescherming

Een steen van grote diepte

In 1995 vertrokken we opnieuw naar Noorwegen om met beide dochters nogmaals een aantal gebieden te bezoeken die wij al eens eerder doorkruisten. Vele jaren was Noorwegen ons favoriete vakantieland. Vooral wildkamperend (naar goed gebruik van het Noorse “allemansrecht” mag dat, met in acht neming van enkele spelregels) zochten we de mooiste plekjes.

Onze zwerftochten brachten ons naar de meest bijzondere landschappen in dit mooie land: de restgletsjers als Jostedall’s breen en de Swartisen, de Hardanger - Vida, Rondane, Dovre fjell, Jotunheimen enz., volde-den volledig aan onze wensen en wij brachten er vele dagen door op zoek naar o.a. de Fjell flora en andere bijzonderheden.

Een geliefde bezigheid was het zoeken naar mooie stenen e.d. We kampeerden iets ten zuiden van de Jotunheimen op een hoge oever langs een riviertje, de dynamiek van snel stromend en bruisend water trok ons altijd erg.
In droge perioden als het water wat lager stond, vond je er veel stenen in alle soorten en maten.

Eén steen trok, tijdens het vele struinen, onze bijzondere aandacht: een wat gebutst en verweerd exemplaar met veel onduidelijk geplooide laagjes.
Kortom: steen in de auto, thuis zien we wel wat het is.
Na de vakantie weer thuis, verdween de steen in de tuin bij andere soortgenoten.
En na verloop van tijd zelfs in de vijver ter verfraaiing van de onderwaterwereld ervan.
Jaren lang heeft de steen daar in de vijver gelegen, totdat deze hoognodig schoon gemaakt moest worden.
En zie daar,opnieuw, de “steen”.
Nu echt nieuwsgierig geworden, naar vooral de binnenzijde ervan, werd de steen bij een bevriende steenhouwer gezaagd en gepolijst. En met schitterend resultaat. Het bleek een juweel van een Migmatiet te zijn.
Maar wat is een Migmatiet?
Op grote diepte, tussen 15 en 20 km, wordt gesteente bij een temperatuur van ongeveer 1000 ℃ plastisch en onder grote druk gemangeld, verwrongen en geplooid. Dit nadat millimeter dunne laagjes van donkere mineralen en eveneens dunne laagjes van lichte mineralen (zoals kwarts en veldspaat) elkaar afwisselen tijdens ingewikkelde en nauwelijks te volgen processen, die zich op grote diepte afspelen. Aan de rechterzijde van de steen is nog een bijzondere laag zichtbaar, een Ptygmatische plooi.

Deze is van granitische samenstelling, een begrip dat eigenlijk niet goed onder woorden te brengen is.
Deze wonderschone steen is nu te bewonderen in Emst.
Om de herkomst beter te duiden het volgende:
Noorwegen is tijdens het precambrium, ruim 500 miljoen jaar geleden, gevormd door de Caledonische (Caledonia is een oude naam voor Schotland) gebergte vorming. Die geplooide berggebieden werden weer afgebroken door erosie, terwijl de gebergtevorming doorging hield deze erosie gelijke tred. Dit bracht gesteente uit de diepte uiteindelijk aan het aardoppervlak.
Een groot deel van Noorwegen, met uitzondering van het zuidoosten van het land, bestaat uit omzettingsgesteenten waar ook deze Migmatiet deel van uitmaakt. - Omzettings gesteenten ontstaan uit kristallijn materiaal, bijvoorbeeld Zandsteen →Kwartsiet, Graniet→Gneis of Kalksteen→Marmer.
Ook in Nederland worden nogal eens Migmatieten gevonden. Deze zijn tijdens de voorlaatste ijstijd met het landijs naar onze streken gebracht. Vaak zijn het nogal onaanzienlijke brokken steen. Dit exemplaar verdient, ondanks dat het geen Nederlandse zwerfsteen is, wel bijzondere aandacht.
De steen heeft inmiddels een meer prominente plek gevonden.

Bauke Terpstra

Waarnemingen

Tijdens de broedvogelmonitoring in de landschapzone, kwam Adrie Hottinga deze Veenpluis tegen. Op zijn verzoek ben ik gaan kijken. Mooie vondst !
Het was hier nog niet eerder waargenomen.

Wietske van Apeldoorn

Hoenderbeet en Zevenster

Vlak voor het verschijnen van deze uitgave van Natuurklanken kregen wij nog twee waarnemingen binnen.
De foto van de roze bloem is van Hetty Verstraaten; zij maakte hierbij de opmerking "De bloem van de Hoenderbeet zie je bijna nooit open; vandaag wel !".

De Zevenster werd ingestuurd door Menno Boomsluiter, met de tekst: "Dankzij Hetty Verstraaten vonden we de Zevenster weer terug op een iets andere plek dan waar hij zo'n 10 jaar geleden groeide op Landgoed Tongeren".

Oranje klodders op de jeneverbesstruik

Sommige paddenstoelen, zoals de jeneverbesroesten waar dit verhaal over gaat, laten zich maar enkele dagen per jaar zien. Om ze te vinden, moet je goed op de hoogte zijn van de omstandigheden die ze nodig hebben voor hun ontwikkeling.
Het gevolg is dan ook dat de meeste natuurliefhebbers ze zelden tegenkomen en dan altijd toevallig.
Maar als je goed op de hoogte bent van hun wensen dan kun je zo een aantal soorten op één dag scoren.

Er komen volgens de verspreidingsatlas 5 soorten voor in Nederland: 4 inheemse exemplaren en één exoot.

Jeneverbesroesten horen bij de grote biodiversiteit die goed ontwikkelde jeneverbesstruwelen kenmerkt.
Sinds ik in 2005 gevraagd werd door een collega in zijn tuin te kijken om een vreemde oranje paddenstoel te identificeren, ben ik er steeds meer in geïnteresseerd geraakt. Door de jaren heen is mij duidelijk geworden dat ze altijd tevoorschijn komen na een droge periode in april, gevolgd door een frisse lenteregen, op

Lijsterbes-jeneverbesroest

het moment dat bomen en struiken in het blad lopen. Dit jaar was het op 29 april zo ver. Na een tweede regenachtige nacht, die na een lange droge periode het voor de natuur zo welkome vocht bracht, was het raak.
Op het scoutingterrein aan de Elspeterweg in Vaassen ligt een heideterreintje met veel grote en oude jeneverbessen.
Hier vond ik de Lijsterbes-jeneverbesroest (Gymnosporangium cornutum). Gezien de korte periode dat deze te vinden zijn, ben ik meteen doorgereden naar een aantal andere plekken in de buurt waar Jeneverbessen staan.
Zoals het Algemeen Veen bij Hattem, de knobbel bij ‘t Harde en het gedeelte van het Wissels Veen dat op landgoed Tongeren ligt. Ik scoorde in totaal 3 soorten, meestal 1 of 2 per locatie. De volgende dag ben ik naar de Borkeld geweest. Een beroemd jeneverbesbos in de bocht van de A1 bij Markelo. De bocht van Barkman.

Op 1 mei vond ik op aanwijzing van Jenneke Kamphuis bij de begraafplaats het Engelsmankamp de Lijsterbes-jeneverbesroest en de Kussentjes-jeneverbesroest (Gymnosporangium tremelloides).
Ook op dezelfde dag langs de Gortelse weg een vondst van de Meidoorn-jeneverbesroest (Gymnosporangium clavariiforme) .

Ik houd met een aantal andere enthousiastelingen via een app contact. Zo kunnen we elkaar aansporen om op zoek te gaan. Zo weet ik dat op 4 mei de laatste melding was, zowel via de app als op Waarneming.nl.

Kussentjes-jeneverbesroest

Het seizoen duurde dit jaar dus 6 dagen. De laatste vondsten waren al helemaal verdroogd, maar onder de microscoop verraden ze hun identiteit.
De oranje klodders waaraan deze paddenstoelen te herkennen zijn, horen bij de groep roestschimmels. Deze hebben een ingewikkelde voortplanting waarbij ze gebruik maken van twee gastheren. Bij de inheemse soorten gaat het om onze wilde Jeneverbes en meestal ook de Lijsterbes of Meidoorn. Het voorjaarsstadium is op de Jeneverbes te vinden tijdens de hier beschreven korte periode in het voorjaar Het gaat om het teliastadium (telia zijn sporen (redactie)). Gedurende de zomer is het andere stadium (aeciastadium) te vinden in de vorm van knalrode vlekken op de bladeren van de Lijsterbes, Meidoorn en Peer. De Peer wordt geïnfecteerd door een exotische soort. Dit tweede stadium wordt vaker gezien omdat het gedurende enkele maanden zichtbaar is. Als je de bladeren omkeert zie je een blaas met daarop “pootjes”.

Toen ik in april 2013 de Lijsterbes-jeneverbesroest fotografeerde, was dat de eerste waarneming in Nederland van dit stadium. Dit jaar heb ik het op 5 plaatsen gevonden.

Meidoorn-jeneverbesroest

De verschillende soorten lijken ieder een eigen plaats in te nemen op de Jeneverbes.
De *Lijsterbes*-jeneverbesroest wordt op naalden en heel dunne takjes gevonden aan de buitenzijde van de struik, ze heeft weinig substantie en is daardoor als eerste weer verdwenen. De *Kussentjes*-jeneverbesroest komt op dikkere takjes voor, meer in de struik.
De *Meidoorn*-jeneverbesroest komt op de dikke hoofdtakken voor, meestal in het hart van de struik.
Doordat de telia behoorlijk groot en opvallend zijn, wordt deze laatste vaker gezien, ook als ze uitgedroogd is.
De *exoot Peer*-jeneverbesroest is ook vrij groot en volumineus en mede omdat deze in tuinen voorkomt op de aangeplante platte jeneverbessen wordt deze soort het meest gevonden.
Fruittelers zijn niet blij met deze soort omdat ze in het tweede stadium de perenbomen flink kunnen aantasten.

Menno Boomsluiter

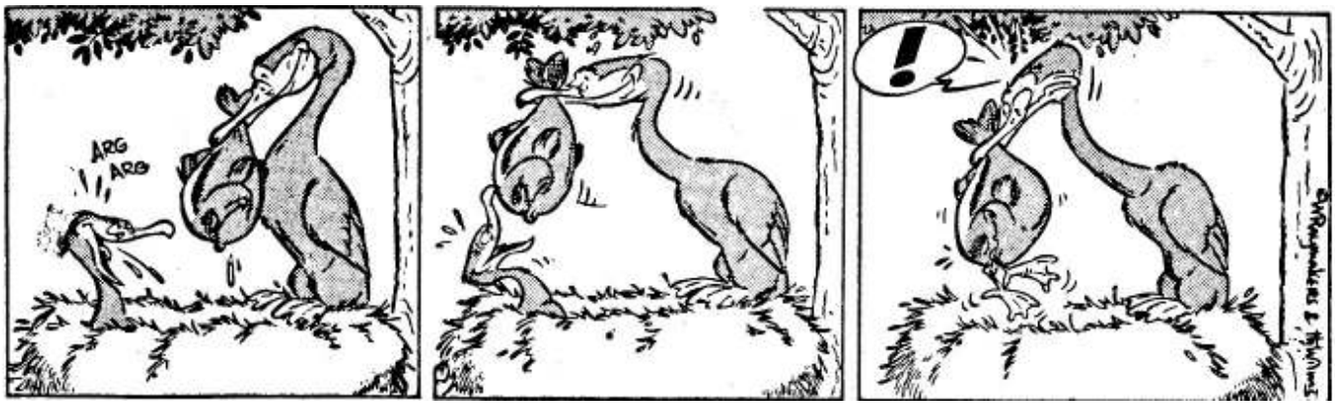

Uit Natuurklanken 1982

IVN Natuurgidsen-opleiding 2019-2020

Daar waar op bepaalde plekken in het land enorm hard gewerkt wordt om ziek geworden mensen zo goed mogelijk te behandelen, was mijn agenda ineens helemaal leeg. Uiteraard ben ik met mijn baan bij de recherche, ook een vitaal beroep, ook gewoon op het politiebureau aan het werk, maar daarbuiten is alles stilgevallen.
Hoogste tijd om eens een stukje te schrijven voor Natuurklanken over hetgeen wat mij het afgelopen jaar flink bezighield:
De IVN Natuurgidsenopleiding!

Omdat ik al een aantal jaar op Schokland (het "Voormalig Eiland op het Droge") gidste over de indrukwekkende geschiedenis en het Schokkerbos met haar prachtige variëteit aan paddenstoelen, besloot ik in Flevoland de anderhalf jaar durende Natuurgidsenopleiding te gaan volgen.
Altijd goed om meer kennis te krijgen van de natuur, maar belangrijker nog: meer tips en trucs te leren om een excursie aantrekkelijker te maken voor de deelnemers.
In april vorig jaar startten we enthousiast met een dertigtal natuurliefhebbers en op een handjevol afvallers na is deze enthousiaste groep bijeen gebleven.
Wat een ontzettend mooi programma hadden het opleidingsteam en de docenten (allemaal vrijwilligers) in elkaar gezet! Op de woensdagavond veelal theorieles en op de zaterdagochtend veldexcursie. Altijd afgewisseld op verschillende leslocaties zoals: diverse bezoekerscentra, milieustraat Upcycle Centrum Almere en het energieloket te Dronten.
De lesmap is onderverdeeld in thema's als: planten, dieren, ecologie en landschappen. Hieruit bereid je voor elke theorieles een van te voren opgegeven deel voor. De docenten zorgen ervoor dat de theorieles zelf elke keer weer opgeleukt wordt met bijvoorbeeld een hele lading aan planten om te determineren, een lezing van een bekende schrijver of een natuurquiz.

Upcycle Centrum Almere

Dat is ook het mooie aan deze opleiding, je hoeft voor deelname absoluut niet veel kennis te hebben van de natuur, enthousiasme en inzet is voldoende. "Spelenderwijs" steek je er ondertussen enorm veel van op.
De Natuurgidsenopleiding is echter niet zomaar iets, je moet er wel degelijk wat voor doen. Niet voor niets ontvang je, na het gehele traject op een goede manier te hebben afgerond, een door de Nederlandse staat erkend diploma en mag je jezelf natuurgids noemen.

Nou zitten er bij de verschillende IVN afdelingen wat verschillen in de aankleding van de opleiding, maar in Flevoland zijn er een paar verplichte onderdelen: je moet een natuurmomentje houden.
Dit wil zeggen dat je iets uit de natuur meebrengt, bijvoorbeeld watermunt en deze de hele groep voor een paar minuten laat bestuderen. Je laat al je zintuigen hun gang gaan.
Na dit moment van gewaarwording wordt besproken wat een ieder gezien, geroken, geproefd enz. heeft.
Tevens moet je een 5 minuten praatje houden, een presentatie van een zelfgekozen onderwerp van maximaal 5 minuten. Op deze manier bouw je dit geleidelijk uit tot een heuse excursie.

Veldexcursie, Zuidpunt Schokland

Ook loop je een aantal stages bij een IVN afdeling - naar keuze. Zo deed ik mee aan de landelijke Slootjesdag bij IVN Zeewolde en bracht ik samen met Jos Huijzer de IVN Zeewolde werkgroepen in kaart om te kijken wat goed liep en waar nog wat op te verbeteren viel. Een pittige, maar zeer interessante opdracht waar een aantal goede veranderingen uit voortgekomen zijn.
Waar ik persoonlijk ietwat tegenop zag, was het een jaar lang bijhouden van een dagboek over een stukje natuur. De bedoeling was dat je elke week naar een eigen gekozen plek in de natuur ging waar je alles wat je opviel bijhield in een boekje. Denk aan de verschillen in de diverse seizoenen, de dieren die je ziet, de beplanting enz. Wanneer je geen namen wist, kon je ze beschrijven. Zo zag ik eens een prachtig rood/-zwart/geel/grijs gekleurd vogeltje wat in een kromgegroeide boom zat die heel veel kleine blaadjes bevatte en naast een poel stond. Dit bleek een putter in een wilg te zijn.

Kavel P6, Noordpunt Schokland

Uiteraard hebben we in mijn woonplaats Heerde fantastisch mooie natuur, maar aangezien ik vaak in de Noordoostpolder was, koos ik toch voor de Noordpunt van Schokland. Specifieker gezegd, Kavel P6. Voor wie wil weten wat dat is, moet maar eens met me meegaan op excursie!
Door weer en wind ging ik naar mijn natuurgebiedje toe en wat was dat genieten. Ineens is een flinke regenbui niet vervelend meer en zie je wat dit met “jouw” gebiedje doet.
Afgelopen maart zat dit onderzoek erop en heb ik met pijn in mijn hart mijn natuurdagboekje, uiteraard voorzien van de nodige foto’s, ter beoordeling bij het opleidingsteam ingeleverd. Wat was het achteraf gezien een ontzettend leuke opdracht!
Nu de corona heeft toegeslagen is ook de Natuurgidsenopleiding tijdelijk gestopt. Als het weer veilig kan, gaan we in september het laatste deel behandelen: landschappen.
Ondertussen werk ik wel met 4 anderen aan onze eindopdracht, ook een verplicht onderdeel. De bedoeling is dat we iets nieuws ontwikkelen voor het IVN wat educatief is en blijvend. Heel in het begin van de opleiding hebben we al met behulp van de ‘Kolb schaal’ eens stilgestaan bij de verschillen in mensen qua aanpak van klussen en hoe belangrijk het is om een werkgroep te vormen met mensen die andere dingen kunnen dan jij. Ben je een doener, denker,dromer of beslisser?
Nou was voor mij als constante denker de uitkomst niet zo’n verrassing, maar wel het feit dat andere mensen dingen echt heel anders aanpakken. Dat werd bij aanvang van onze eindopdracht wel duidelijk. Het duurde een tijdje voor we elkaar aanvoelden en we een leuke eindopdracht bedacht hadden waar een ieder achterstond.
Het werd het ontwikkelen van een nieuwe vogel-natuur wandelroute bij het Vossenmeer en Roggebotstaete te Dronten. Uiteraard kan ik hier voor de officiële opening nog niet teveel over verklappen, maar ik beloof u hierop terug te komen. Immers hopen we veel natuurliefhebbers en wandelaars hier eens te treffen. Wel fijn in deze tijd dat je online ontzettend veel met elkaar kan delen. Regelmatig hebben we met z’n vijven een overleg door middel van beeldbellen en komt het eind van onze opdracht in zicht.

Eindopdracht, het ontwikkelen van een vogel-natuur wandelroute

Mocht u er weleens over nagedacht hebben om de Natuurgidsenopleiding te gaan doen, maar is het er nog niet van gekomen, hoop ik dat ik u hiermee nog iets meer enthousiast gemaakt heb. Een aantal uren in de week is de investering, maar heeft bij mij nooit als belasting gevoeld, integendeel!
Zoals gezegd gaat de opleiding in september verder en in november hoop ik het officiële felbegeerde papiertje in handen te hebben. Mocht u er nog vragen over hebben, ben ik ten alle tijden bereid deze te beantwoorden.
Volgt u ook?!

Angela Leusink.

Plantenwerkgroep in coronatijd

Andere jaren begonnen we als plantenwerkgroep altijd eind april met inventarisaties in de omgeving. Op zulke avonden zijn we al gauw met minstens 10 mensen in het veld, meestal in twee of drie groepjes.
In verband met de corona-maatregelen lukte dat dit jaar niet: zelfs het inventariserenm in groepjes van twee mensen zag lang niet iedereen zitten.
Bij de bespreking of bij samen een plantje met de loep bekijken sta je al gauw met de koppen bij elkaar op een afstand van minder dan anderhalve meter. Wat te doen als je toch wel eens het veld in wilt om planten te bekijken en/of inventariseren?
We bedachten de volgende oplossing: in het te inventariseren **kilometerhok-van-de-week** stippelden we op de kaart een aantal mogelijke looproutes uit; iedereen bepaalt zelf of het verantwoord is om op stap te gaan en iedereen bepaalt zelf wanneer hij/zij die week een route inventariseert. Wie op stap gaat (sommigen alleen, anderen met z'n tweeën) meldt dat vooraf/achteraf, zodat er zo weinig mogelijk doublures ontstaan. Eventuele foto's van probleemgevallen worden gedeeld en (zo mogelijk) achteraf gedetermineerd.
En de resultaten?
Door met meer groepjes op meer plaatsen in het kilometerhok te inventariseren, vinden we ondanks de vele doublures in totaal meer verschillende planten dan tijdens het twee-en-een-half uur zoeken op een maandagavond.

RESULTATEN van de eerste vier kilometerhokken op een rijtje:

1) in het hok van de *Plekweversweg* (196-485) werd in een slootje langs de weg Klimopwaterranonkel (RL--KWETSBAAR) gevonden. Op een oprit stond o.a. Mosbloempje (ooit RL-GEVOELIG, maar tegenwoordig bezig met een opmars in bewoond gebied).
In het bosgebied (west van de Eperweg) groeien en bloeien o.a. Voorjaarshelmkruid, Grote veldbies en Groot nagelkruid (niet te verwarren met
Geel nagelkruid). Bij deze vondsten gaat het waarschijnlijk om uit tuinen 'ontsnapte' soorten, of weggegooide tuinplanten. Heel mooi zijn de bermen van de Eperweg ter hoogte van de Rozenhof met veel ingezaaide soorten, w.o. Wede en Groot biggenkruid. En daar is meer moois te vinden. Helaas tellen deze ingezaaide soorten niet mee voor de lijst.
genoteerd: ** 6 deelnemers; 253 soorten, waarvan 85 - nieuw voor het hok.
2) in het hok op de *Wisselse Enk* (194-483) groeit op verschillende plaatsen (o.a. langs de Klaarbeek) Adderwortel: komt net in bloei. In bermen groeit op enkele plekken Hengel: nog niet in bloei.
genoteerd: ** 7 deelnemers; 241 soorten, waarvan 74 nieuw voor het hok.
3) in het hok van het *Heerderstrand* (197-490) (het Heerderstrand was toen nog gedeeltelijk afgesloten i.v.m. de corona-maatregelen) groeiden op een bepaalde plek aan de voet van de Ossenberg vlakbij elkaar drie soorten hei: Struikhei, Dophei en Kraaihei. Borstelgras staat er in de buurt.
Bij het tankstation (alleen het noordelijk deel van het terrein hoorde bij het hok) waren verschillende planten

Groot nagelkruid Foto: Pim van der Knaap

van wegbermen/(snel)wegen te vinden, zoals Deens lepelblad, Hertshoornweegbree en Bezemkruiskruid. Maar er stond ook (bloeiende) Vroege haver en Zilverhaver. Ook troffen wij in dit hok zowel Dwergviltkruid, als Duits viltkruid aan.
genoteerd: ** 5 deelnemers; 239 soorten, waarvan 77 nieuw voor het hok .
4) in het hok van *Dellenweg x Ossenweg* (194-488) liepen wij van noord-naar-zuid de Dellenweg en het fietspad van de Koekenbergweg af. Hier liggen enkele vijvers van Vitens. Mooie soorten zijn Viltganzerik en Bosdroogbloem in het Eperholt. De eerste Brede wespenorchis werd gesignaleerd langs het fietspad. De meest oostelijke vijver lag er dor en doods bij. Maar de westelijke vijver bevatte meer water en een rijkere vegetatie (met o.a. Ronde zonnedauw, Grondster, Heidespurrie, Moeraswolfsklauw).
genoteerd: ** 7 deelnemers; 216 soorten, waarvan 44 nieuw voor het hok.

Mosbloempje Foto: Mariet van Gelder

Duits viltkruid
Foto: Mariet van Gelder

CONCLUSIE:
Prachtige resultaten, met meer soorten dan in voorgaande jaren. Dat komt doordat er binnen een hok meer deelgebieden worden onderzocht. Vooral ook veel soorten die nog niet bekend waren van het betreffende kilometerhok (een kwestie van ervaring!) In sommige hokken worden meer voorjaarssoorten gezien die andere jaren soms worden gemist. Daar staat tegenover dat najaarsbloeiers nog niet aanwezig zijn: ze worden nog niet herkend of moeten zelfs nog kiemen. Met onze ervaring leren we langzamerhand ook veel soorten vroeger in het seizoen herkennen. Verschillende leden missen echter het gezamenlijke heel erg! Sommige deelnemers melden moeite te hebben met het determineren van bepaalde soorten, zoals grassen.

Egbert de Boer

Zandhoornbloem, Kleine leeuwenklauw. Foto: Pim van der Knaap

Een vampier in het water: de rivierprik in de Grift

Deel van een bericht overgenomen uit Nature Today

De migratie van de rivierprik door het Apeldoorns Kanaal en de Grift is afgelopen winter onderzocht. Aan de hand van in totaal 95 gezenderde rivierprikken is gekeken waar zich migratieknelpunten bevinden en in hoeverre deze barrières vormden. Zo kunnen gericht maatregelen genomen worden.

Levenscyclus

De rivierprik is een kaakloze oervis die al 360 miljoen jaar voorkomt. In Nederland zijn maar een paar plekken bekend waar de soort zich voortplant: in enkele zijbeken van de Maas in Limburg, de Drentsche Aa en op zeer beperkte schaal in de Grift. In hun geboortebeek verblijven de jonge priklarven enkele jaren in zachte bodems. Ze voeden zich door het water te filteren. Na enkele jaren zijn ze groot genoeg en ontgroeien ze het larvenstadium. Ze trekken dan naar de grote rivieren en de zee, waar ze verder opgroeien. Rivierprikken zijn parasitair en zuigen zich om te voeden vast aan grotere vissen. Ze hebben een mondschijf met rijen van scherpe tanden waarmee ze bloed en weefsel tot zich nemen. Niet voor niets heeft deze soort, net als de zeeprik, de grotere broer, de bijnaam van vampiervis! Na drie jaar bloed zuigen zwemmen ze terug de rivieren op om in de beken te paaien en is de cirkel rond. Hierbij worden ze aangetrokken door een lokstroom van feromonen, uitgescheiden door vooral larven van de soort, maar ook door die van een andere prikkensoort, de beekprik. Deze ‘geur’ heeft een sterke werking: de rivierprik voelt dan de drang naar de bron van deze geurstoffen te migreren.

Migratieknelpunten

Rivierprik ondervindt tijdens de migratie vaak tal van blokkades op de route. Doordat in Nederland het waternetwerk zo sterk gereguleerd is, botst de rivierprik als ‘zwakke zwemmer’ vaak op meerdere barrières op weg naar de paailocatie en omgekeerd naar zee.

Volwassen rivierprik (Bron: Jelger Herder)

De rivierprik is daarom in de afgelopen honderd jaar achteruit gegaan en staat als gevoelig op de Nederlandse Rode Lijst. Om de rivierprik te helpen voort te - bestaan worden knelpunten geïdentificeerd en opgelost. Sinds een aantal jaar is bekend dat de rivierprik ook het systeem van het Apeldoorns Kanaal en de Grift opzwemt om te paaien. Duidelijk is dat hier ook een aantal stevige knelpunten liggen en dat het paaisucces minimaal is. Daarom is een samenwerking gestart tussen de provincie Gelderland, Waterschap Vallei en Veluwe en Stichting RAVON om de knelpunten en mogelijke maatregelen in kaart te brengen. De rivierprikken worden aangetrokken door beekprikpopulaties in de beken en sprengen van de Veluwe, onder andere in de
Smallertse Beek. Rivierprikken die vanaf de IJssel het systeem optrekken, komen een onneembare waterkrachtcentrale (WKC) en meerdere stuwtjes tegen.

Tekst: Jeroen Tummers

Waarneming

Langs de Bloemendaalseweg trof Lucie Wessel deze fraaie Wateraardbei aan.

Waarneming

Bruine korenbout

Van Jenneke Kamphuis kregen we deze foto. Op 31 mei zag zij deze libel -de Bruine korenbout- in haar tuin (Bakhuisbos Heerde) Het is een bijzondere waarneming in deze omgeving, de soort is vooral te vinden in laagveengebieden. Bij jonge exemplaren is het moeilijk te zien of het om een vrouwtje of mannetje gaat.

► Natuurweetjes
Wist je dat er bijna dagelijks leuke, mooie en interessante inzendingen binnenkomen voor de rubriek Natuurweetjes?
Deze webpagina (www.knnv.nl/epe-heerde) werd in het leven geroepen nadat gezamenlijke activiteiten i.v.m. het coronavirus moesten worden afgelast.
Heb je ook een bijdrage? Stuur deze dan naar **info@epe-heerde.knnv.nl**

Waarneming

Gewone oeverlibel

Samen met mijn kleindochter mocht ik getuige zijn van het uitsluipen van een libel, op zaterdag 9 mei. Het was heerlijk weer, de larven waren omhoog gekropen op de betonnen rand van het voormalig zwembad “de Wijerd” in Epe. Het is lastig zo’n jonge libel op naam te brengen, omdat hij nog op kleur moet komen. Gezien de tekening, een ladder, denk ik dat het een Oeverlibel is. Ook bij deze soort lijken de beide geslachten aanvankelijk veel op elkaar. Het mannetje wordt blauw berijpt en heeft een zwarte achterlijfspunt.

Mariet van Gelder

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas
postnl
www.editoo.nl

Indien onbestelbaar retour: Norelholtweg 4, 8161NA EPE

Op een ochtend klopte de mier al vroeg op de deur van de eekhoorn.

'Gezellig', zei de eekhoorn.

'Maar daar kom ik niet voor', zei de mier.

'Maar je hebt toch wel zin in wat stroop?'

'Nou ja... een klein beetje dan.'

Met zijn mond vol stroop vertelde de mier waarvoor hij gekomen was.

'We moeten elkaar een tijdje niet zien', zei hij.

'Waarom niet?' vroeg de eekhoorn verbaasd.

Hij vond het juist heel gezellig als de mier zo maar even langskwam.

Hij had zijn mond vol en keek de mier met grote ogen aan.

'Om er achter te komen of we elkaar zullen missen' zei de mier.

'Missen?'

'Missen. Je weet toch wel dat is?'

'Nee' zei de eekhoorn.

'Missen is iets wat je voelt als iets er niet is'.

'Wat voel je dan?'

'Ja, daar gaat het nou om.'

'Dan zullen we elkaar dus missen', zei de eekhoorn verdrietig.

'Nee,' zei de mier, want we kunnen elkaar ook vergeten.'

'Vergeten! Jou?' riep de eekhoorn.

'Nou,' zei de mier. 'Schreeuw maar niet zo hard'.

De eekhoorn legde zijn hoofd in zijn handen.

'Ik zal jou nooit vergeten,' zei hij zacht.

FSC www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C017135